

Drita

E PËRJAUSHME LETRARE ARTISTIKE - ORGAN I LIDHJES SË SHKRIMTARËVE DHE ARTISTËVE TË SHQIPERISË

Sa është cilësor «bumi» i romanit?

Një lexues, pasi ka mbaruar romanin «Nata e Ustikës» të shkrimtarit tonë të mirënjohur P. Marko, i drejtohet autorit me një letër të botuar në gazetën «Drita», në kuadrin e rubrikës së hapur prej saj «Libri dhe lexuesi». I entuziazmuar me të drejtë, pasi e përgëzon shkrimtarin, ai shpreh keqardhjen e përzier me habi që një vepër si kjo, duhej shkruar tridhjetë vjet më parë. Për hir të një të vërtete, duhet thënë se romani «Nata e Ustikës», siç dihet nga shumëkush, në mos plot tridhjetë vjet, është shkruar së paku rreth tri dekada më parë. Nga autori vetë kemi mësuar se shkrimtari dhe botuesi i nderuar D. Siliqi, në atë kohë drejtor i shtëpisë botuese «Naim Frashëri», e kishte me vete një kopje të romanit gjatë një udhëtimi jashtë shtetit, ku ai humbi jetën në një aksident ajror tragjik në korrik të vitit 1963, duke mbetur kështu një shembull edhe i botuesit të pasionuar. Është i njohur dhe mjaft prekës fakti që kopja në fjalë u gjet gjysmë e djegur midis sendeve që i përkisnin atij... Duke saktësuar këtë të vërtetë qëllim nuk është të sqarojmë diçka që në radhë të parë do t'u interesonte studiuesve ose historianëve të letërsisë e që, gj-

thsesi, siç do t'i kthehem edhe më poshtë këtij fakti, ka rëndësinë e vet. Dua të them se duke ndjekur anketën e «Dritës», nuk u habita aspak që romani «Nata e Ustikës» ishte libri më i lexuar gjatë muajit korrik të këtij viti. Përse?

Kjo është një pyetje që vetvetiu të shkon nëpër mend së bashku me vargun e titujve të romaneve të botuar gjatë 10-12 muajve të fundit. Të bën përshtypje edhe diçka tjetër nga kjo rubrikë. Një lexues nga një fshat verilindor ankohet dhe shtron pyetjen se kur do t'i vijë radha të lexojë romanin «Koncert në fund të dimrit» të Kadarese, roman që ndërkaq u shpall në Francë nga mjaft revista e gazeta si libri më i mirë i vitit 1989. Edhe këtë nuk dua ta përmend thjesht që, si botues, të informoj me këtë rast lexuesin se botimi i dytë i «Koncertit...», variant i ripunuar dhe i përmirësuar dukshëm nga autori, tashmë ndodhet në shtyp e shumë shpejt do të vihet në qarkullim. Dua të kujtoj se nga botimi i parë i «Koncertit...» me një tirazh të madh, s'kanë kaluar as tre vjet dhe ai mbetet një libër mjaft i kërkuar. Përse?

Dy pyetjeve të mësipërme, në mënyrë disi të thjeshtëzuar mund

t'u përgjigjesh se romanet që përmendëm, në radhë të parë janë libra të lexueshëm në kuptimin më të gjerë të fjalës. Për «Koncertin...», dhe dimensionet e saj si vepër e përmasave të mëdha ka shkruar kritika botërore dhe kritika jonë, e në këto shënime nuk po ndalem. Për më tepër kur objekt i tyre janë disa nga veprat e vëna në qarkullim nga janari i këtij viti e këtej. Po «Nata e Ustikës»? Lexuesi ndesh aty një temë jo të panjohur, që tani, drejt fundit të shekullit, mund të tingëllojë edhe si e kapërcyer në kohë, pra mund të mos ngjallë ndonjë interes. Përkundrazi, romani duket se e ka siguruar lexuesin dhe suksesin masiv. Sepse, së pari, ai është një roman i lexueshëm në të gjitha pikëpamjet.

Për të sqaruar mendimin është e nevojshme ta hedhim vështrimin prapa, ndonëse jo shumë larg. Para pak vjetësh, romancierët tanë, ashtu si gjithë krijuesit, u ballafaquan seriozisht me konceptet «mediokër» dhe «mediokritet». Nuk munguan edhe krijues që, pa u thelluar e pa i kuptuar kërkesat që shtroheshin, hapën fjalorët dhe të habitur mësuan se termi «mediokër» në shqip përkthehej pak a shumë me fjalën e pafajshme «mesatar». Atëherë, thanë ata, kur s'ke pulën do të hash sorrën, siç thotë proverbi. Kështu dhe në letërsi. Ky është arsyeimi tipik i të gjithë atyre që as përpara disa vitesh e as sot e kësaj dite nuk arrijnë të

(vijon në f. 2)

Fatos Kongoli

Filma të rinj të Kinostudios

Siç dihet në fillim të këtij viti kinostudioja «Shqipëria e re» prezantoi përpara publikut kinokomedinë e Bujar Kapexhiut «Edhe kështu, edhe ashtu», që u prit mjaft mirë nga shikuesit. Më pas u shfaqën filmat «Muri i gjallë» me regjisor M. Fejzo, «Njerëz në rrymë» me regjisorë Grigor Stavri, Besnik Bisha, «Lumi që nuk shteron» me regjisor Fatmir Koçi e Flamur Koçi. Këto ditë po shfaqet filmi artistik «Djali elastik» i regjisorit Besim Kurti. Gjithashtu u organzua në gjithë kinematë e vendit aktiviteti «Retrospektivë e filmit shqiptar dhe të huaj». Ky aktivitet organizohet për herë të parë dhe u frekuentua nga një numër i konsiderueshëm shikuesish. Si rrjedhim, kinematë e realizuan planin 6-mujor në masën 100 për qind.

Me masat e marra është gati për t'u shfaqur filmi artistik «Vitet e pritjes», i realizuar nga Esat Musliu, regjisor, skenaristë Teodor Laço e Esat Musliu. Pëllumb Kallfa, operator, Lia Xhokaxhi, piktor, Limoz Dizdari kompozitor. Në rolet kryesore: Xh. Ferri, M. Ljarja, R. Bulku R. Ferri etj. Filmi trajton temën e kurbetit Gjon Kodri kthehet nga vendi i huaj ku pat shkruar, me iluzionet e një jete më të mirë. Guri rëndon në vend të vet: Kjo ide themelore përshkon dy pjesët e filmit duke nxjerrë në pah me realizëm e dramacitet tragjedinë e kurbetit. Pritet të dalë edhe filmi artistik «Ballada e Kurbinit», i realizuar nga regjisor Kujtim Çashku, skenarist Vath Koreshi, operatorë Spartak Papadhimitri e Leonard Qendro, piktor Namik Prizreni, kompozitor Feim Ibrahim. Në rolet kryesore: R. Arbana, N. Luca, T. Flloko etj.

Filmi «Pas takimit të fundit» është realizuar nga Fehmi Oshafi, regjisor, Bashkim Kozeli - skenarist, Mihal Rama, operator, Azis Karalliu, piktor; Tasim Oshafi, kompozitor. Në rolet kryesore: A. Tartari, F. Sela, V. Muzha etj. Ky film trajton një temë shoqërore që merr shkas nga disa ngjarje të jetës ushta-

(vijon në f. 3)

NE KETE NUMER

- . Tre probleme të «Historisë së letërsisë shqipe». f. 5
- . Profile tradite. f. 6
- . Novelë: Gjysma tjetër e detyrës. f. 8
- . Portret: Uiliam Folkner. f. 13
- . Një arbëresh i dashuruar me letërsinë shqipe. f. 16

Autorë të rinj

Një ditë, në klubin e Lidhjes së Shkrimtarëve tek po bisedonim me shkrimtarët Nasi Lera e Zija Çela, njohëm Gjek Marinajn, një djalosh 22-vjeçar nga Bajza e Kastratit të Shkodrës. Patëm rastin të zbulojmë tek ai poetin nga leximi i fletores së tij poetike të cilën mezi ia «xhvatëm» duke thyer «barrierën» e modestisë. «Merre Ndoci, se ty të takon t'ia kthesh kënaqësinë që na dhuroi leximi i poezive të tij më të mira», - më tha Nasi Lera. Dhe unë po e kryej porosinë pa shtëzim në marrëdhënie me vetveten, sepse poezitë e tij më pëlqyen dhe pashë tek ai fillestarin e jorëndomtë. Nuk po flas për vlerat e poezive të Gjekës. Jam i bindur se nuk po tregohem një ndërmjetës i keq apo sentimental në mes poetit të ri dhe gazetës «Drita» e lexuesve.

Ndoc Gjetja

Gjekë Marinaj

Mos më ik larg, poezi

Krejt i vogël më ngjan vetja, sa çap në rrugën tënde diku, duke provuar djegien e lehtë të një hithëre diku, duke ndjerë dhëmbjen e shpimit të një gjëmbi diku, duke lundruar mbi ca fletë të çuditshme drite. Herë eci ngarkuar hundebuzë me një melankoli të tërbuar. Si luan kështu me mua, poezia ime, tempulli im?! Ti e di se gjithmonë jam magjepsur pas çudirave të poetëve, Ka kohë, pa vënë re, për tek ti imitoj rrokullisjet e orteqeve, Se dua të rritem, të rritem patjetër. Nisem nga cepi i mëngjesit për te mbrëmja e rrëzimit të ditës dhe ëmbëlsi e syve të vajzës që dua rëndon mbi mua dhe lodhem duke ndjekur me njerëzit gjurmët e zhdukshme të diellit dhe prapë rrokullisjen mbushëse drejt teje ma udhëshpejton dëshira për të të përqaftuar. kujdes, mos më lëndo shumë duke më ikur larg, poezia ime - tempulli im!

Vonesa e motrës

Kam një lëndinë diku brenda meje
Që malli për ty motër, karthëve
Ua dogji gjethet...
Barin dhe lulet i çmendti heshtja
Dhe rëndën pas teje.
Livadhet mbetën fytyrë rreshkura,
Si gra vejusha - pa tualet.
U vonove shumë kësaj here.

Pemët i lëshuan nëpër tokë fletët...
E zogjtë vrapojnë pas tyre të të gjejnë
Me mendimin se janë gjurmët e tua...
Ata ecin e lëndinën e mundon
Një pritje e gjatë.

Oh, sa mirë që s'ma sheh lëndinën e shpirtit
Të vjeshtëruar kështu!
Eja pranveromë, motër e dashur!
Po të pres!

Te pakten në ëndërr...

Përkundem në ëndërr në mijëra djepe dëshirash.
Fluturoj mbi fusha, male, planete...
Duke të kërkuar ty e dashur - vajzë e qiellit.
Të gjej në sfondin më të vetmuar të botës.
Hap krahët të të përqaftoj...
Në çast ëndërra më bëhet e pabesueshme.
Largohet prej meje e trembur, si një harabel,
unë zgjohem më i zemëruar se Akili.
Me ç'plumb të vras trishtimin, e dashur!?

Të paktën në ëndërr të thyente qafën
mungesa jote!!

Kuajt

Tërë jetën duke vrapuar rrimë
Shohim veç përpara
Ç'bëhet prapa s'duam t'ia dimë.
Ne nuk kemi emër
të gjithëve kuaj na thonë,
Nuk qajmë,
Nuk qeshim.
Heshtim.
Dëgjojmë.
Hamë atë ç'na japin,
Ecim nga na thonë,
Asnjë nga ne s'është mendje hollë
Kush qe kalë mbreti,
Posti qe i lartë.
Kush qe kalë princeshe
I bënë shalë të artë
Kush qe kalë fshatari
Pat samarë me kashtë
Kush qe kalë i egër
Tërë jetën fjeti jashtë.
Por qemë dhe mbetëm kuaj. para njeriut!

(vijon nga f. 9)

u pëlqen ushqimi a, gatimi, a, vendi, a...

- Jo, jo. Çdo gjë ishte e mrekullueshme, - tha djali me një qesëndi fare të lehtë në zë, - Ju siguroj se deri këtu u kënaqëm. Por një punë e papritur...

Drejtori u dorëzua, zgjati kokën në derë dhe i thirri Sherafit. I ndjeva hapat e tij të ngadalshëm. Lakuriq si gjithmonë nga mesi e lart, ai doli një hap para çiftit dhe i shkeli syrin drejtorit. Afa shkëmbyen në të dhjetën e sekondës një mori sinjalesh të tjera që vetëm një djall mund t'ua merte vesh kuptimin. Fytyra e Sherafit në ato çaste më shëmbëlleu me fushën e sahatit ku pluskon e lëviz diçka, pavarësisht se akrepat duken si të gozhduar në vend.

- Eh, mirë shkoni, - tha drejtori tashmë kryelartë dhe i gjallëruar plotësisht. - Ky shoku do t'u marrë në dorëzim dhomën.

Shtëpia e pushimit nuk i kishte asnjë borxh atij çifti të mërziut. Ndërsa po dilte me nxitim, duke futur këmbësh në pantallona, drejtori ktheu kokën dhe shtoi me rreptësi pa ia shqitur sytë djalit:

- Shpresoj se nuk do të na kujtoni për të keq!

Djalit i lëvizti një nerv në ballë, i futi krahum vajzës dhe e tërhoqi pa pikë delikatete. Vajza shtrëngoi nofullat dhe e ndoqi të shoqin pa folur. Më erdhi për të klithur. Një yll i brishtë bukuri kishte rënë në duart e një hajvani. Shumë shpejt ka për t'u fishkur për fare, mendova, dhe vetëm nderimi i lartë, adhurimi qiellor mund ta ripërtërijnë e fisnikërojnë rishtas. Por bashkëshortit të saj dukej se i mjaftonte përdorimi i gjërave për t'i nënvleftësuar.

Ajo po ikte dhe kampi m'u duk i vetmuar, vjeshtor, bosh, a thua se prania e asaj gruaje të re ia kishte dhuruar shkëlqimin dhe finesën dhe tani që po ikte po i merrte me vete, duke i tërhequr përmes xhamave të mëdhenj të bilardos ku isha ngujuar si në pritë, i pafuqishëm për të kthyer mbrapsht atë largim të dhimbshëm pigmentesh, farfurish dhe refleksesh. Dhe m'u bë se zogu prijës i vjshhtës klithi diku midis fushave dhe shpirti im rrahu natrat në xhama: Ikim! Ikim!

- E di ti pse na ia shëndetin ai çifti?

U rrotullova me gjithë stol, u ngrita në këmbë dhe ngrita supet. Sherafi e shpërfilli me një prepotencë të hapur mosdashjen time për të mësuar pse kishte ikur ai çifti. Fytyrëçelur, duke lëshuar si gjyryk frymën që kundërmonte erë supë, hodhi tre hapa përpara, ngriti në lartësinë e veshëve gishtat tregues të duarve sikur më thoshte: shiko këtu, vetëm këtu!

- Oj, po pse ke frikë? - pyeti me dhëmbëshuri e qortim dhe, pasi u siguraa se vala e hutimit të parë më kaloi, rrëmbeu stekën dhe i ra me të çokut. Bilat e mbledhura ala spartance në qendër të tryezës u shpërndanë me kërcitje e tollovi andej këndeje. Sherafi gëzoi si fëmijë dhe teksa lozte me bilat zuri të më shpjegonte se shtëpia e pushimit nuk ishte han ku njeriu mund të bëjë çfarë t'i teket. Ka një paragjykim sikur shumë rregulla që disiplinojnë jetën nuk gjejnë zbatim këtu buzë detit. Dhe ai që injorohet i pari është pikërisht rregulli i vigjilencës. O burra, pushim, det, rërë, trupa të zhveshur topa me ngjyra, aheng, shëtitje deri vonë, zgjimi pa orar, pa brigadier, përgjegjës e shef mbi krye. Askush nuk don të dijë çfarë bëri tjetri, askush nuk rezervohet nga prania e tjetrit. Plazh hesapi, me pak fjalë, qejf deri në kunë të gjurit. Kështu e gjykojnë punën disa dhe ja ku zgjohen në ndërgjegjen e tyre ca dëshira të fjetura që deri dje i kanë mbajtur fre për shkak të kodeve moralë. Eh, këtu qenka plazh, pallë, kodi moral pushuaka së ekzistuar dhe fap kuzhinieri fut rrishtën e gjalpit në cantë, farë burri i botës puthet me femrën në sy të botës, tjetri var radion në qafë dhe me demek na shëtit nëpër botë, tjetri bëhet xurxull në klub dhe në vend që të zbresë nga shkallët i bie shkurt dhe hidhet nga taraca, tjetri del nga hoteli si kokrra e mollës dhe na i grimshet doktorit përse nuk jepen barna për t'i evituar mbetjen me barrë të grave... Me pak fjalë tipa të tillë kujtojnë, sikur shtëpia e pushimit s'ka as sy, as veshë. Por, jo, jo, jo...

Eja me mua! - urdhëroi duke lëshuar stekën e bilardos dhe, krejt i murrëtyer në fytyrë, më hoqi udhën drejt një zyre ngjitur me drejtorinë. Gishtërinjtë i dridheshin si në ethe, mezi e futi celësin në bravë, çivitë kuisën dhe ndryshku i tyre sikur më lëndoi kocka dhe pata ndjesinë sikur po hyja në një sarkofag.

Brenda ishte errësirë Dritaria që shihte nga veriu ishte zënë me perde. Sherafi ndezi një ambazhur të vogël dhe sytë e mi brodhën përmbi inventarin e varfër të asaj zyre; një tryezë e gërvishtur me ca fletore përsipër, një kanë dhe një govatë, një arkë me shishe birre të zbrazura, një çadër plazhi e dalë boje, katër-pesë pjata me mbeturina gjelle hedhur në një skaj - pastaj u ndalën mbi gishtërinjtë e Sherafit gishtërinjtë të tashmë me xhufka qimesh me kyçe që bënë fash fash teksa shfletonin një fletore.

- Ja dhe historia e atij çiftit, - tha i gjallëruar dhe më la në dorë fletoren e hapur diku nga fundi. Filloi të vinte rrotull pa m'i ndarë sytë. Ata sy që jashtë dukeshin si të fjetur, tani ishin energjikë plot zjarr dhe forcë, mjekra e tij e ngritur paksa lart më përfytyronte gadishullin e Karaburunit në hartë. Kisha përshtypjen se vështrimi i tij më lidhej trupit si litar dhe më shtrëngonte gjithnjë e më fort. Hë luaj tani ti që s'ke dashur të mësosh asgjë nga hynerat e mia.

Fillova të lexoj.

Data tre.

Një gift nga Shkodra e pashë duke u shpërlarë në dush. Talleshin apo s'talleshin me ujën dhe shoshat e dusheve. Më thotë mendja se ai djali tallet edhe me ato pak alga në ujën e detit me çadrën, kovën dhe legenin që kanë tërhequr nga magazina. Zotëria e tij. Në mbrëmje kaluan nga plishat e kampit. Djalit nuk i rrinin duart rehat. E